

AZ IMMATERIÁLIS KÁR A MAGYAR ÉS A NÉMET JOGBAN

PAPP ÉVA

I. Bevezetés

A nem vagyoni kártérítés, a fájdalomdíj és a sérelemdíj, rendkívül fontos területei a polgári jognak. E napjainkban egyre nagyobb jelentőséggel bíró intézmény hatalmas történeti forrással bír, és a jövőben talán annál is többel fog bírni, nem csak az új Polgári Törvénykönyv,¹ hanem a világszemlélet folyamatos változása miatt is.

Mindezek fényében témámat úgy választottam meg, hogy az korunk problematikáját dolgozza fel, és megoldást kínáljon arra.

Az új Polgári Törvénykönyv részletesen foglalkozik a nem vagyoni kártérítés intézményével és igyekszik tartalmilag megújítva azt, a személyhez fűződő jogok megsértésének szankciói körében elhelyezni, mely javaslat mögött a személyhez fűződő jogok önálló magánjogi kategóriaként történő kezelésének elvi követelménye áll. Ezzel egyúttal megkísérli kivonni a nem vagyoni kártérítést a kárfelelősség joganyaga alól, mintegy feloldva a nem vagyoni kártérítés fogalmi ellentmondását.²

Az intézmény elvi alapjai, rengeteg bizonytalanságot rejtenek magukban, melyre mind a bírói ítéletek mind a dogmatikai felvetések fényt fognak deríteni dolgozatom során. Bevezetéképpen azonban már most elmondhatjuk, hogy az európai jogrendszerek óvatosan bővítik azt a kört, melyben a nem vagyoni veszteség pénzbeli kompenzációját elismerik.³ Kiváló példa erre a francia joggyakorlat, mely egyre szélesebb körben ismeri el a nem vagyoni kárigényt (*prejudice moral*) többek között közeli hozzátartozó elvesztéséért, becsületsértésért, jó hírnév megsértéséért vagy akár esztétikai fogyatékoságot eredményező sérülésért. Ez azonban nem csak Franciaországra jellemző, hiszen hasonlókat mondhatunk el Belgiumról, Spanyolországról, de Portugáliáról is. Az

¹ 1129/2010. (VI. 10.) Korm. határozat az új Polgári Törvénykönyv kidolgozására.

² VÉKÁS LAJOS: Sérelemdíj – fájdalomdíj: Gondolatok az új Ptk. reformjavaslatáról a német jog újabb fejleményei tükrében. *Magyar Jog*, 2005/4. 193.

³ VÉKÁS i. m. 194.

angol, a francia, az olasz és a svájci jogrendszerekkel szemben azonban a német nem ismeri el a közeli hozzátartozó által érvényesíthető fájdalomdíj igényét, csakis öröklési igényként.

A magyar joggyakorlat is jelentős változásokat produkál, gondoljunk csak a Pécsi Ítéltábla által nemrégiben helyben hagyott, nem vagyoni kártérítéssel kapcsolatos ítéletre,⁴ melyben a felpereseknek 4 millió forintnyi nem vagyoni kártérítést ítélt meg a bíróság azon az alapon, hogy a fiúk meggyilkolását az elkövetők szüleinek hiányzó erkölcsi nevelésére vezette vissza.

Általánosságban elmondhatjuk, hogy a jogrendszerek igyekeznek tágitani azt a kört, melyben elismerik a fájdalomdíj iránti igényt.

Ami a német jogrendszert illeti, a BGB⁵ 253. §-a a nem vagyoni kár pénzbeli kompenzálását csak meghatározott esetekben teszi lehetővé. E szabályozást megelőzte a BGB 847. §-a, amely testi sértés, egészségkárosodás, személyes szabadság megsértése, valamint nők elleni meghatározott jogellenes szexuális magatartások esetére engedte alkalmazni a nem vagyoni kár méltányos pénzbeli kárpótlását. Ehhez azonban még az is hozzájárult, hogy az előbb felsorolt károk csak akkor voltak kompenzálhatók, ha a jogellenes magatartás, szerződésen kívüli cselekményként és a vétkességen alapuló felelősség körében merültek fel. Ám ezt az ellentmondásos és európai összehasonlításban párját ritkítóan szűkkeblű megoldást régóta tarthatatlannak minősítette a jogirodalom.⁶

A BGB kártérítési jogának 100 éves életében a második módosításra az évtized elején került sor, mely 2002. január 1-jével megreformálta a kötelmi jogot.⁷ Ez olyan rendszertani változást idézett elő, amivel a törvényhozó megnyitotta a lehetőséget arra, hogy ne csak deliktuális vétkességi, hanem veszélyes üzemi felelősség, és szerződésszegés körében is megítélhető legyen fájdalomdíj.

II. A dogmatikai háttérrel

A fájdalomdíj funkciója a BGB 847. § szerint⁸

Ez a szakasz, amelyről a továbbiakban írni fogok, 2001. december 31-ig volt hatályban, ma – 2010-ben – ez már hatálytalan.

⁴ Pf.I.20.254/2010/8.

⁵ Bürgerliches Gesetzbuch, 02.01.2002, Ausfertigungsdatum: 18.08.1986.

⁶ VÉKÁS i. m. 194.

⁷ HAMZA GÁBOR: *Entstehung und Entwicklung der modernen Privatrechtsordnungen und die römischrechtliche Tradition*. Budapest: Eötvös Universitätsverlag, 2009.

⁸ REMÉ THOMAS M.: *Die Aufgaben des Schmerzensgeldes im Persönlichkeitsschutz, Rechtsvergleichende Beiträge zum Schadensrecht*. Frankfurt/M – Berlin: Alfred Matzner Verlag, 1962. 30.

1.1 Az ekvivalencia és az elégtétel elmélete

A fájdalomdíj funkcióját tekintve két különböző nézet alakult ki: az *ekvivalencia-elmélet* és az *elégtétel-elmélet*.

Ennek ellentmond egy bírósági ítéletet a BGB 847. §-hoz kapcsolódóan, amely kimondja, hogy a fájdalomdíjnak kiegyenlítő és jóvátételi funkciója van.⁹

Az ekvivalencia-elmélet képviselői amellet érveltek, hogy az immateriális kár is megtéríthető, mégpedig egy olyan pénzösszeggel, amely magába foglalja a veszteséget. Ez a pénzösszeg azáltal, hogy „kiterjeszti az élvezetek körét”, képes arra, hogy a veszteséget jóvátegye. Alapvetően a jogalkotói cél abban fogalmazódik meg, hogy a nem vagyoni kárt vagyoniassá tegye és ez által pénzzel megtéríthető legyen.¹⁰

Ezzel szemben az elégtétel-elmélet azért tartotta lehetségesnek a nem vagyoni jellegű kár pénzbeli megtérítését, mert a vagyon és a személyi javak nem hasonlíthatók össze, így az elmélet szerint a kettő között nincs kapcsolat. „Egy pénzbeli kártérítés pedig képes helyreállítani a megzavart egyensúlyt”, egy természetbeni kártérítés pedig csak vagyoni jellegű károknál lenne lehetséges.¹¹ A pénzbeli kártérítés alkalmas arra, hogy elégtételt nyújtson a sérelmet elszenvedőnek, így arra is, hogy helyreállítsa a „megsebzett jogérzetet”, jelentsen ez akár kártérítést, akár büntetést, akár elégtételi teljesítést.

A joggyakorlat a kiegyenlítést választotta ítéletei alapjául, bár nem állt ki mellette elég konzekvensen. A következő hibát követte el:

A fájdalomdíj kiszabása során három tényezőt vett figyelembe, a nem vagyoni kár mértékét, a vétkességi arányt és a felek vagyoni helyzetét. Ebben a formában azonban már nem csak az elégtételi funkció a meghatározó, hiszen, ha, mint az elmondottak szerint, a joggyakorlat a kiegyenlítési elméletet kívánta volna követni, a vétkességi fok és a felek vagyoni helyzete nem játszhattak volna szerepet. Ennél fogva az elégtételi elméletet is újra kellett gondolni.

1952-ben, a harmadik civiljogi szenátuson, Peterssen elgondolásai szerint a következők nyertek megfogalmazást. Az előbb említett két körülmény nem vehető figyelembe, mivel a BGB 847. §-a tisztán kártérítési keresetről ad számot.¹² Az írott anyagok azonban ennek homlok egyenest ellentmondtak, így a negyedik, 1954-ben megtartott, civiljogi szenátus a harmadik szenátus koncepcióját mellőzve, nem tárgyalt a kérdésről.

⁹ ADY JOHANNES: *Studien zum ausländischen und internationalen Privatrecht*, Max Planck Institut für ausländisches und internationales Privatrecht, *Ersatzsprüche wegen immaterieller Einbußen*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. 89.

¹⁰ BROX HANS: *Grundrisse des Rechts. Allgemeines Schuldrecht*. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1995. 125.

¹¹ REMÉ i. m. 31.

¹² REMÉ i. m. 31.

A probléma végleges megoldása 1955-ig, az ötödik nagy civiljogi szenátus határozatáig váratott magára, amikor is a korábbiaktól teljes mértékben eltérő megfogalmazás látott napvilágot. Így a fájdalomdíj iránti kereset a BGB 847. §-a szerint nem egyszerű kártérítési kereset, hanem egy különleges természetű kereset, egyszerre hivatott betölteni két funkciót. Egyrészt be kell töltenie a 'kiegyenlítési' funkciót, amely szerint a nem vagyoni kárt a károkozó kiegyenlíti, másrészt a károsultnak elégtétellel tartozik, azért, amit okozott.

A szenátus ezzel igyekezett két elméletet vegyíteni: az elégtételi- és a kiegyenlítési elméletet. Az elégtétel gondolatát azért találta nélkülözhetetlennek, mert nézetei szerint a nem vagyoni kár nem téríthető meg *natural restitutio*-val, hiszen azt nem lehet egyenértékűvé tenni az élet örömeivel. Erre a gondolatra hivatkozik a későbbiekben Lajer is, mikor azt állítja, hogy e kettő egymástól nem elválasztható.¹³ A BGB 249.§ azonban *natural restitutio*-val operál, de rögtön megállapítja, hogy ez általában nem elegendő a személyiségi jogok megsértésénél.¹⁴

Az elégtételi funkció ellen leginkább az szólt, hogy a fájdalomdíj iránti keresetet nagyon korlátozott esetekben lehetett örökölni, hiszen a károkozó elítélése, és nem az örököséié, adhat elégtételt a károsult számára.

Az imént elmondottakból egyértelműen kitűnik, hogy a jogalkotó nem akart a fájdalomdíjnak elégtételi funkciót tulajdonítani.

Ezt követően került sor a nagy civiljogi szenátus által megfogalmazott történeti indoklásra, amely elégtételi funkciót tulajdonít a fájdalomdíjnak.

Amint látható, a fájdalomdíj, és funkciójának kutatása a XIX. század folyamán nagy szerepet töltött be, de ez a fejlődés ezután megállt. Új veszélyforrások jelentek meg a technika fejlődésével, amit szabályozni kellett a személyiségvédelem körében is. Teljesen új szabályozás vált szükségessé.¹⁵

A pénzbüntetést, mintegy módját a jóvátételnek, mindenhol előtérbe helyezték. Mind az angolszász, mind a francia, mind a svájci és német jogot tekintve a következők mondhatók el: a nem vagyoni kár minden jogrendszerben három elv alapján határozható meg: a *kiegyenlítési elmélet*, az *elégtételi elmélet*, illetve a *büntetés elmélete* alapján. A svájci elgondolást kivéve minden állam jogrendszerében elsősorban a kiegyenlítési funkció élvez előnyt. Svájcban ehhez képest a jóvátétel jut nagyobb szerephez.

¹³ LAJER ZSOLT: *Rechtsschutz und Haftung bei gemeindlichem Satzungsunrecht*. Stuttgart: Richard Boorberg Verlag, 1996. 185.

¹⁴ BROX HANS: *Grundrisse des Rechts, Besonderes Schuldrecht*. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1988. 373.

¹⁵ SONNTAG ESTHER: *Berliner Juristische Universitätschriften, Grundlagen des Rechts, Band 33, Esther Sonntag, Entwicklungstendenzen der Privatstrafen Strafschadenersatz im antiken römischen, deutschen und US-amerikanischen Recht*. Berlin: BWV Berliner Wissenschaftsverlag, 2005. 22.

1.2 A kiegyenlítési elmélet

Thomas M. Remé azt mondja, a fentebb említett három állam egy fogalmat használ, mégpedig a következőt: a kártérítés nem más, mint egy kísérlet arra, hogy meghatározott pénzösszeggel (pozitív) eszmei veszteséget (negatív), és így kedvetlenséget örömmel, egyenlítsenek ki.¹⁶ Ez az összeg nem gyógyszer a sebre, csak egy kis édesség, ami feledtetni kívánja a fájdalmat. Ezért Ripert a következőképpen fordítja a *pretium dolorist*: *le prix de la douleur*.

Ez felfogás azonban esélyt sem ad arra, hogy egy eszmei kárt jóvátegyenek. Minden eszmei veszteséget „infringement of right”-ként, „psychical or mental pain and suffering”-ként, illetve „interet legitime”-ként tüntetnek fel, anélkül, hogy különösebben megvizsgálnák, mi is sérült pontosan, és milyen mértékben. Persze ezek egzakt megállapításához szükséges az orvostudomány bevonása és annak felderítése, hogy a fájdalmak milyen hatással lehetnek lelki folyamatokra. Ennek kiderítéséhez azonban feltétlenül szükséges a fájdalom mikéntjének az orvosi és pszichológiai kutatása, így annak feltárása is, hogy a fájdalmak milyen lelki folyamatokra és személyiségi „fejlődésre” lehetnek hatással.¹⁷

A jóvátétel háttérbeszorításának és a kiegyenlítési funkció jelentőségének megállapítására kerül sor egy 1996-os OGH ítéletben.¹⁸ Az ítélet indoklásában szerepel az előzetes betegség tényezője, mely jelentősen befolyásolta a károsult egészségállapotát a károkozó által előidézett baleset folytán szükségessé vált operáció során. E tényező miatt fellépett komplikációk felelősségének viselésére a károkozót nem lehet kötelezni.

A kiegyenlítési elméletnek van azonban egy másik nagy hibája: nem keresi a nem vagyoni kár mibenlétét, úgy gondolja, hogy az egy konstans,összepszerű valami, ami az immateriális veszteségekből adódik össze. Orvosi és pszichológiai segítség nélkül is belátható, hogy ez nem igaz, hiszen egy szubjektív életbeli akadályról van szó, amely mind időben, mind fizikai összetételében eltérő lehet. „*Ez az akadály gyengíti a károsult lelki ellenálló erejét a sorsával szemben.*”¹⁹

¹⁶ A BGH egy ítéletében (VI ZR 275/95, Oldenburg) a kiegyenlítési funkcióra hivatkozva ítélte meg a károsultnak 40 000DM-t. Az ítéletben megállapították, hogy mind a testi, mind a lelki sérelmeket ki kell egyenlíteni, azonban a közlekedési baleset előtti sérülése is hozzájárult az operáció részbeni sikertelenségéhez, így azt kötelesek figyelembe venni. Egy a düsseldorfi OLG által hozott ítélet (22 U 117/91) szintén a kiegyenlítési funkcióra helyezve a hangsúlyt, azt mondta, hogy a kórházban az elégtelen tájékoztatás hiányában combtörést szenvedett károsultnak a kiegyenlítési elv alapján az 5 hónapos fájdalmak miatt 6000 DM-nyi fájdalomdíj illeti meg.

REMÉ I. m. 39.

¹⁷ MEDICUS DIETER: *Schuldrecht II. Besonderer Teil*. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1990. 351.

¹⁸ BGH VI ZR 275/95.

¹⁹ REMÉ I. m. 40.

Lajer Zsolt azonban egy másik hibára hívja fel a figyelmet, még pedig arra, hogy a kiegyenlítési elmélet a jóvátételi elmélet nélkül nem alkalmazható, és így fordítva.²⁰

Az imént elmondottak alapján látható, hogy a kiegyenlítési elmélet miért nem konstans a nem vagyoni kártérítés kiszabásánál.

A *Princesse de Broglie* esetben a károsultnak azért, mert hetekig nem tudott dekoltázs nélküli ruhát viselni, járt a *pretium doloris*, de a veszteséget az nem segített volna legyőzni. A bíróság anélkül, hogy a kérdés lényegét felismerte volna, a kiegyenlítés, jóvátétel és büntetés közül a kiegyenlítést választotta kiindulópontjául, így a csekély jelentőségű immateriális károk esetében is jár kártérítés. Svájcban a kis jelentőségű nem vagyoni károknál a kártérítés zátonyra futna, mivel nincs szükség jóvátételre.

Ezt a problémát oldotta meg a német személyiségvédelmi reform, amivel könnyű testi sérelmek esetén sikerült kiküszöbölni a 'kényeskedést', így a bagatell esetek nem terhelik tovább a bírósági gyakorlatot és megfelelő összeggel kiegyenlítődik a kár. Ezzel a lépéssel a fennmaradt esetekben a jóvátételi elmélet nyer elsőbbséget és a fejlődési irány egyértelműen a kiegyenlítési elmélet visszaszorítására mutat.

Mind a francia, mind az angolszász jog eljutott a XX. századra ahhoz a felismeréshez, hogy a büntető funkció nem tölti be a kívánt szerepet és egyre inkább egy a jóvátételi elmélethez hasonló elmélet felé kezdenek el húzni – a 'solatium' elmélet felé. Németországban ehhez képest elég volt egy legfelsőbb bírósági döntés a jóvátételi funkció előtérbe helyezéséhez, míg Svájcban a kötelmi jog létrejöttével már adott volt a jóvátételi elem akármilyen jellegű nem vagyoni veszteségről is legyen szó.

1.3 A jóvátételi elmélet

A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság 1955. évi ítélete után az az igyekezet mutatkozott, hogy a jóvátételi elmélet legyen az egyedülálló következmény.²¹ A jóvátétel a kiegyenlítés és a büntetés között helyezkedik el.²² A német szabályozás eredeti célja két funkció betöltése volt: a kiegyenlítés és a jóvátétel.²³

Nem csak a károsultat hivatott tehermentesíteni és a károkozót terhelni, de annak 'vezekelnie' is kell. A jóvátétel szükségessége tehát objektív, a károkozónak 'bűnhődnie' kell a jogrendszer megsértése miatt, jóvá kell tennie a jogtalanságot, mégpedig egy számszerű pénzösszeg megfizetése által.²⁴ A hangsúly

²⁰ LAJER i. m. 185.

²¹ ADY i. m. 99.

²² REMÉ i. m. 45.

²³ BROX i. m. 374.

²⁴ A jóvátételi funkcióra hivatkozva ítélték meg 1997-ben egy katolikus papnak 20 000 DM fájdalomdíjat, ezzel mintegy jóvátéve a sérelmet, melyet azáltal szenvedett el, hogy súlyos gon-

tehát nem a káron van, hanem a jogtalanságon, ami megjelenhet kár formájában is, és amit csak bűnhődéssel lehet orvosolni. Ebben az értelemben azonban a térítés nem kártérítés, így a kár nem is lesz megterítve. A jóvátételi elv azonban egyes elméletek szerint csak vétkes károkozás esetén alkalmazható.²⁵

A jogtalanságot helyreállító hatás viszont nem csak a jóvátételen nyugszik, hanem a jogtalanság beismerésén is, és így egy bizonyos pénzösszeg megfizetésével annak megbocsátásán. Ha egy bírósági ítélet tehát kimondja, hogy a kártérítés egy meghatározott pénzösszeg megfizetése a károsult javára, akkor ezzel a károkozót megalázza és jóváteszi a kárt, helyreállítja a jogi békét. Remé a következő kifejezést használja ennek megfogalmazására: a jóvátétel mintegy „újra rendbe hozatala” a jogtalanságnak a jogtalanság megbetegítése által (Kränkung des Unrechts)²⁶

Remé azt mondja, hogy ahol a kompenzáció, a beszámítás nem működik, például a rokoni érzelmek megsértése esetén, ott a jogtalanság jóvátételével kell megpróbálni helyrehozni a károsultban keletkezett hiányt. Ugyanakkor leszögezi azt is, hogy ha a kár kiegyenlítéssel megoldható, akkor a jóvátételi elmélet helyett a kiegyenlítéssel elméletet kell előtérbe helyezni, hiszen a beszámítással a bíró sokkal könnyebben tud dolgozni, mint egy jogtalanságot jóvá tévő pénzösszeget megbecsülni. A kár jobban felbecsülhető, mint a jogtalanság, mivel az konkrét tényállásokból adódik össze, így az is elmondható, hogy a beszámítás pontossága valószínűleg mindig közelebb esik a valós kárhoz, mint a jóvátételi becslés.

A jogrendszer érzékenysége és megtorlásra való ösztönzése kifogásolható, amennyiben a jóvátételi összeg elsősorban a károsult jogérzetének a függvénye. Ilyen értelemben a megítélt pénzösszeg annál magasabb, minél nagyobb a bosszúvágy, és annál kisebb, minél tompább a jogérzet. Ezt a jelenséget ugyan visszatartja a vétkességi fok és a vagyoni helyzet figyelembe vétele, de még mindig ijesztően radikális, hiszen ha egy gazdag károkozót terhel súlyos gondatlanság, a károsult annál nagyobb összeget követelhet, minél nagyobb tőkével a károkozó rendelkezik. Ezek alapján a jóvátétel máshogy értendő: a jóvátétel objektivizált és a tettek jogtalansága alapján lesz megítélendő. A cselekmény

datlanságból összecsérélték egy fényképen és ezzel rossz hírért keltették. (OLG Koblenz, 10U 1667/95) Hasonlóképpen a jóvátételi funkcióra, illetve részben a kiegyenlítési funkcióra hivatkozva ítélte meg (OLG Düsseldorf, 1 U 52/95) az OLG egy hozzátartozóját baleset következtében elvesztett személy számára 1500 DM-t. A tényállás alapján a bíróság azért ítélte meg ekkora összeget a hozzátartozónak, mert a sérült személy 3 órán keresztül önkívületi állapotban volt halála előtt, így az OLG azt mondta ki, hogy az észlelési- és érzékelési képesség elvesztése esetén is jár fájdalomdíj. BORN CHRISTIAN: *Schadenersatz bei Datenschutzverstößen. Ein ökonomisches Instrument des Datenschutzes und seine präventive Wirkung*. Hamburg: LIT Verlag, 2001. 69.

²⁵ LAJER i. m. 185.

²⁶ REMÉ i. m. 47.

jogtalansága absztrakt és nehezen becsülhető, így a bíró figyelembe fogja venni a károkozó vétkességi fokát a károsult „megtorlási szükségleteihez” képest. Ez utóbbit egyértelműen el kell utasítanunk, míg a károkozó vétkességi fokát mérvadónak kell tekinteni, mivel a jogtalan cselekményből következő jóvátétel súlya a személyiségi szférába való betörés, illetve a károkozó szubjektív jogtalansága – tehát a hibás motiváció, eredményeként írható fel.²⁷ „A fájdalomdíj kiszabása során nemcsak a sérelem mértékét kell figyelembe venni, hanem a vétkesség mértékét is.”²⁸ Ezt követően tehát különbséget kell tenni a károkozó gondatlansága, esetleges szándéka és egyenes szándékossága között, hiszen e különbségtétel nélkül a jóvátétel csupán megfizetése lenne a jogtalan cselekménynek, így azonban elmondhatjuk, hogy mintegy „helyreállítása a jogi békének”, viszonzása a jogtalanságnak. Mindezekből logikusan következik, hogy a vétkességi fok függvényének megfelelően növekszik a károkozót terhelő „ár” is.

A fájdalomdíjnak tehát a kellemetlenség kiegyenlítése a célja, a kellemetlenség eltüntetésével, ezzel jóvátételt eredményezve.²⁹

Hátra van még a jóvátételi elmélet alkalmazási területének kérdése, amelyre a válasz egy szemléltető példával adható meg a legegyszerűbben:

A megszegyenítés, becsületsértés esete, mely szerves része a személyiségi jogoknak.³⁰

A becsületsértés esete a német jogban megköveteli a tettes szándékosságát, a 823.§ szerint azonban gondatlan elkövetés esetén is járhat fájdalomdíj, ezzel feloldva az az előtti szabályokat, melyek szándékosságot követeltek meg. Ez által is nőtt a személyiségi jogok jelentősége.³¹

A kiegyenlítés a becsületsértés esetén azonban a német jogirodalom szerint lehetetlen. Ekkor köszön újra elő a bírói ítélet jóvátételi hatása, hiszen a jogtalanság megállapítása jó irányba mutat a jóvátétel felé. Megállapítható tehát, hogy a jóvátételi gondolat alkalmazása főleg a személyiségre befolyással levő károknál alkalmazandó, a kérdés ezek után mar csak az, hogy mi a teendő a „fennmaradó”, a testi integritást sértő eszmei veszteségekkel.

1.4 Az Überwindungsgedanke

Az *Überwindungsgedanke* szintén azon elméletek közé tartozik, melyet megpróbáltak fájdalomdíj egyedüli elméleteként feltüntetni a BGH 1955-ös ítélete után.³²

²⁷ REMÉ i. m. 48.

²⁸ FIKENTSCHER WOLFGANG: *Schuldrecht*. Berlin: Berliner Buchbinderei Wübben & Co., 1976. 695.

²⁹ A paderborni LG ehhez kapcsolódóan egy ítéletében (LG Paderborn, 1 S 197/89) a jóvátételi funkcióra hivatkozva ítelt meg fájdalomdíjat annak a férjnek, aki éjjel hazaérvén feleségét szeretőjével találta a hálószobában, megszegyenítve ezzel a férjet. FIKENTSCHER i. m. 695.

³⁰ BROX i. m. 326.

³¹ BROX i. m. 326.

³² ADY i. m. 101.

Az 'Überwindungsgedanke'³³ kifejezést elég nehézkes magyarra fordítani, hiszen az *Überwindung* annyit tesz, hogy valaki erőt vesz magán, túltesz magát valamin. Esetünkben a kár kizárólag immateriális kár, amely a károsult intenzív életbeli akadályozásában jelenik meg. Erre megoldás, ha a károsult túlteszi magát a káron, ha pedig ez nem lehetséges, akkor enyhít ezen az érzésen. Ez természetesen csak önálló akaratából és erejéből kivitelezhető, a pénzbeli kártérítés ebben az esetben nem segít a károsultnak, a saját erejéből kell felépülnie az őt ért megrázkódtatásokból. Nem kizárt, hogy a károsult örül a pénzbeli kártérítésnek, de a kár enyhítéséhez ennek semmi köze nem lesz, hiszen a gyakorlatban a kártérítési összeg jóval a kár, illetve a kártérítési per megindítása után érkezik meg a károsult bankszámlájára. Sokkal inkább csökkenthető a kár azzal, hogy a károsult a kártérítést felhasználja. Ezzel meg is találtuk a meghatározó kritériumot: a károsultnak úgy kell felhasználnia a kártérítést, hogy az a szubjektív életbeli akadályt feloldja és elősegítse, hogy túltegye magát a veszteségen. A kártérítés tehát a károsultat olyan helyzetbe hozza, hogy saját cselekedeteivel képes legyen magát túltenni a veszteségen, és itt a hangsúly azon van, hogy a kártérítés csak erre képes, és nem többre.

Az *Überwindungs* elmélet a kiegyenlítési elmélet felett helyezkedik el a ranglistán: a kártérítés összegét objektív súlyossági fok alapján méri fel és csak akkor ítéli oda a károsultnak, ha az képes a jóvátételre. Célja a károsultnak olyan érzés okozása, mellyel segít elviselni a kárral okozott érzést.³⁴

Fontos azonban megemlíteni azt is, hogy az 'Überwindungsgedanke' a jóvátételi elmélet mellett is magasabb pozíciót foglal el az intenzív szubjektív életbeli akadályok vonatkozásában. A jóvátételi elmélet csak ultima ratio az eszmei veszteségek jóvátételénél, mivel csupán befolyásolni tudja a jogtalan cselekményt a megtérítési összeg segítségével, de azt helyrehozni nem tudja. Ezzel szemben az *Überwindungsgedanke* közvetlenül küzd le a kárt azzal, hogy a károsult számára megteremti a kár kiküszöböléséhez szükséges gazdasági szabadságot.³⁵

A jóvátételi elmélet sajnos azzal sem lesz menthető, ha a két elméletet hagyjuk egymásba olvadni, mivel mindkettő különböző kárfelmérési mércével dolgozik. Míg az egyiknél a kár mértékét a jogtalan cselekmény határozza meg, a másik a veszteséget az objektív súlyossági fokból kiindulva a károsult oldaláról közelíti meg és minden, a károkozó bűnösségével kapcsolatos, jogtalanságot mérő figyelembevételt elutasít.

³³ REMÉ i. m. 52.

³⁴ EBERT INA: *Pönale Elemente im deutschen Privatrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. 459.

³⁵ REMÉ i. m. 55.

1.5 A prevenciós funkció

A BGB 847., illetve 253. § -nak második bekezdéséről manapság a kiegyenlítő és jóvátételi funkciójáról beszélünk, a BGH 1996-os Caroline-ítélete³⁶ azonban a prevenciós funkciót helyezte a középpontba.³⁷

A Caroline ítélethez hasonlóan, a művészi hírnév jogtalan bántalmazására a magyar jogban már 1918-ból találunk hasonló ítéletet,³⁸ mellyel a Kúria a főlösen sértő és a jogos mértéket meghaladó túlságos és rosszakaratú bírálattal szemben igyekezett védelmet nyújtani.³⁹

A kiegyenlítés és a jóvátételi elmélettől eltérően, a prevenciós elmélet arra helyezi a hangsúlyt, hogy a károkozót a károkozástól távol tartsa. A probléma azonban szembeütő: képes egy individuális fájdalomdíj iránti kereset az elrettentési funkciót érvényesíteni?⁴⁰

A kiegyenlítés szempontjából nézve a prevenciós funkciónak semmi értelme, hiszen a prevenciónak magától a károkozástól kellene megvédenie. A prevenció tehát egyértelműen büntetőjogi funkció.⁴¹

A joggyakorlat is csak a jóvátételi elmélet mellett volt képes érvényre juttatni ezt a funkciót. A kiindulópont az volt, hogy a tisztességtelen nyereségvágy ellen kellőképpen fellépjenek, melyet úgy találtak megvalósíthatónak, ha egy nagymértékű vagyoni veszteséget helyeznek kilátásba nyereségvágy esetén. Ezen akadály felállítása a Caroline ítélet során megvalósulni látszott.

A prevenciós gondolat, bíróság által történő, legitim elfogadásának hatása nem sokat váratott magára. Így a kölni OLG (Oberlandesgericht)⁴² ítéletében már csak „szankciós funkcióról” tesz említést a fájdalomdíj kiszabása során.⁴³

2. A magyar nem vagyoni kártérítés dogmatikai hátteréről

„Kárnak kár mindenestre az is, ami nem vagyonbeli vagy legalább is ez szintén csak beszéd mód kérdése. Ezért mondjuk: „kár”, hogy nem láttam, hogy ott nem voltam, stb. Különben is vannak javak, melyek becsesebbek a vagyonnál, pld.

³⁶ BGH, VI ZR 332/94 (Hamburg).

³⁷ ADY i. m. 114.

³⁸ Kúria 1847/1918 M. XII 262.

³⁹ ALMÁSI ANTAL: Nem vagyoni kár megtérítése, *Jogtudományi közlöny* (1866–1934), 1926. (61. évf.) 7. sz., 54.

⁴⁰ ADY i. m. 115.

⁴¹ SCHLOBACH KLAUS: *Das Präventionsprinzip im Recht des Schadenersatzes*, Baden-Baden: Nomos, 2003. 321.

⁴² Tartományi Legfelsőbb Bíróság.

⁴³ ADY i. m. 116.

*magunk és mieink testi épsége, jó hírneve, lelki nyugalom, köztisztelet, stb.*⁴⁴

A fájdalomdíj dogmatikájának magyar vonatkozásai valamennyivel egyszerűbben festenek, ugyanis a magyar jog alapvetően két elmélet között látszik vacillálni: a kompenzációs és az elégtételi elmélet között.⁴⁵

Havasi cikkében a következőképpen ír a két elmélet viszonyáról a Legfelsőbb Bíróság 16. számú irányelvéhez kapcsolódóan: „*Ez az irányelv nem a kompenzáció elvét fogadta el, hanem az elégtétel adása mellett foglalt állást, mikor kifejezetten erről szólt és úgy fogalmazott, hogy méltánytalan volna elzárni a károsultat a kárpótlástól, a kárért felelős személyt pedig ugyanakkor ez alól mentesíteni.*”⁴⁶

A nem vagyoni kártérítés kiszabása során azonban nem az érintett jogtárgy minősége lesz a döntő, hanem a sértés által előidézett káros visszahatás természete. Anyagi vagyontárgyon elkövetett sérelem ugyanis ugyanúgy vezethet nem vagyoni kártérítéshez, mint ahogyan a testi épségen esett csorba is járulhat vagyoni károkkal.⁴⁷

Marton Géza az elégtétel két funkcióját különbözteti meg: a vagyoni értékkel bíró károk megtérítését, és a vagyoni értékkel nem bíró értékek sérelme esetén (a szenvedés, a fájdalom) „kiegyensúlyozására” szolgáló térítést. Amikor azonban e kettőt megkülönbözteti, semmiképpen nem az elégtételi funkció, elégtételi elmélet kettősségéről beszél, hiszen a vagyoni és nem vagyoni kárt igyekszik a fentiek szerint megkülönböztetni. Azt mondja, hogy a nem vagyoni károknak nincs pénzbeli egyenértékük és voltaképpen a kártérítés során csupán az okozott sérelemért, fájdalomért, bosszúságért egy körülbelül egynemű másféle előnyt nyújt a károkozó, ezzel kifejezve az államhatalom szolidaritását is.⁴⁸ Ezt tekinti Marton a az elégtétel funkciójának.

A magyar szabályozás jelentős elméleti vitáját eredményezi azonban az említettek mellett az is, hogy a nem vagyoni kártérítést a törvényszövegben hol helyezték el. A jelenleg hatályos Ptk. 355. §-ának (1) bekezdése így szól: „*A kárért felelős személy köteles az eredeti állapotot helyreállítani, ha pedig az nem lehetséges, vagy a károsult azt alapos okból nem kívánja, köteles a károsult vagyoni és nem vagyoni kárát megtéríteni.*” Ez a megoldás, miszerint a nem vagyoni kártérítés a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai között helyezkedik el, teljes összhangban van a kialakult elméletek egyikével.

⁴⁴ GROSSCHMID BÉNI: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből, 1. kötet.* Budapest: Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1932. 718.

⁴⁵ HAVASI PÉTER: A nem vagyoni kár bírósági gyakorlata, *Gazdaság és jog*, 2002. (10. évf.) 1. sz., 11.

⁴⁶ HAVASI i. m. 11.

⁴⁷ MARTON GÉZA: *Kártérítés, Kártérítési kötelmek jogellenes magatartásból.* Budapest: Általános Nyomda és Grafikai Intézet, 1942. 40.

⁴⁸ MARTON (1942) i. m. 122.

A másik elmélet azonban azt hangsúlyozza, hogy ennek a törvényben való elhelyezésnek komoly hátránya a személyhez fűződő jogoktól való rendszerbeli távolság, ami nem teszi elég egyértelművé, hogy alkalmazását a személyiségi jogok megsértése váltja ki.⁴⁹ Hátrányként írható le az is, hogy így nincs meg a vagyoni kártérítéstől való elkülönülés sem.

Lábady e két nézetet „felelősségjogi kárkarakter” és „személyiségi jogi szankciós karakter”-ként különbözteti meg.⁵⁰ A felelősségjogi kárkarakternél megemlíti, hogy az 1928. évi Magánjogi Törvényjavaslat (Mtj.) 1114. §-a az intézményt kártérítési jelleggel szabályozta. A kártípus jelleg kifejtése során utal Dezső Gyula megfogalmazására is, aki szerint „a nem vagyoni kár fogalma a kártérítés terjedelme körébe tartozik, amikor a károkozó tény által előidézett nem vagyonszerű hátrányos helyzet is megtérítésre kerül”. Almási Antal is terjedelmi faktort látott a nem vagyoni kártérítésben, hiszen a kártérítés hatékonyságának növekedését vélte felfedezni a jogintézményben. Marton Géza azonban kihangsúlyozza, hogy e szakasz lehetővé tette a nem vagyoni sérelemért a pénzbeli elégtétel követelésének jogát, mégpedig a méltányosság feltétele alatt.⁵¹ A nem vagyoni kártérítés megítélhetőségének további feltétele volt a károkozó súlyos hibája: „... a szándékosan vagy súlyos gondatlanságból elkövetett tilos cselekmény vagy ugyanígy elkövetett kötelességsértés az eset körülményeire való tekintettel méltányossági kíváncsalom a nem vagyoni kár megtérítésére.”⁵² Ezzel a jogalkotó arra igyekezett utalni, hogy elég az erkölcsi kötelesség megsértése is, nem szükséges a cselekménynek jogszabályba ütköznie.

A személyiségi jogi szankciós karakter a XX. század fordulóján azon tényezőjének az eredménye, hogy a személyiség jogok magánjogi védelme felerősödött.⁵³ Ennek köszönhető a már korábban említett 1914. és 1923. közötti kodifikációs „roham”, amelyekkel az eszmei javak értékességét kívánta kifejezni a magánjog. E nézetnek jeles képviselői között említhetjük meg Zsögöd Benőt vagy Meszlény Artúrt, aki nagyhatású tanulmányt írt a nem vagyoni érdekek magánjogi védelméről. Balás P. Elemér már jogi-oksági viszonyt látott az ideális kártérítés és a személyiségi jogok sérelme között.⁵⁴

Marton Géza a következőképpen ír a nem vagyoni kárról: *„Abban a kérdésben, hogy vagyoni vagy nemvagyoni kárral állunk-e szemben, mint fent mond*

⁴⁹ HAVASI i. m. 12.

⁵⁰ LÁBADY TAMÁS: *A nem vagyoni kártérítés újabb bírói gyakorlata*, Budapest: ELTE Jogi Továbbképző Intézet, 1992. 26.

⁵¹ MARTON (1942) i. m. 41.

⁵² MESZLÉNY ARTÚR: *Glossza Grosschmid Béni Fejezetek kötelmi jogunk köréből című művéhez*. 1. kötet. Budapest: Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1932. 327.

⁵³ LÁBADY i. m. 27.

⁵⁴ LÁBADY i. m. 28.

tuk, nem a sértés által közvetlenül érintett jogtárgy minősége lesz a döntő, hanem a sértés által előidézett káros visszahatás természete.”⁵⁵

Lábady az 1977. évi IV. törvényről azt mondja, hogy nagyon valószínű, hogy a kodifikáció nem tudott elszakadni az ötvenes évek ideológiájától, ahogyan a szerződésen kívüli kárfelelősség rendelkezései közé illesztette be a nem vagyoni kártérítés intézményét, ahelyett, hogy a személyiségvédelem eszköztárába integrálta volna.⁵⁶

3. A méltányosságról

A szabályok értelmében gyakran szembesülhettünk azzal, hogy a bíróra bízták, illetve bízzák az elméletek közötti választást, ennek értelmében elengedhetetlen említést tennünk a méltányosság intézményéről.

Ahol a törvény az immateriális sérelem megtérítéséről beszél, a konkrét kártérítési összeget a bíróság határozza meg: így a BGB 847. §-nál, a 253. § (2)-nél, melyeknél méltányos összegről szól a törvény, illetve a BGB 611 a (2)-nél és a 651 f (2)-nél, ahol a törvényszöveg az *'angemessene Entschädigung'* kifejezést használja, mely magyarul szintén méltányost jelent.

Mindkét kifejezés (a *'billige'* és az *'angemessene'*) arra utal, hogy a bíró feladata a konkrét összeg meghatározása, mely során figyelembe kell vennie az eset összes körülményét.⁵⁷

Johannes Ady Knöpfelre hivatkozva kijelenti, hogy az *'angemessen'* kifejezés jobban elvegyül a modern jogi szakkifejezések között,⁵⁸ majd arra is utalást tesz, hogy a *'Billigkeit'*, mint kifejezés pontos értelmezése, sajnos nem tisztázott. A *'Billigkeit'* mögött megbújni látszik a nép jogérzetének figyelembe vétele mellett az érdekek mérlegelése.⁵⁹ Schiemann azt mondta, hogy a méltányosságra történő utalás lehetőséget biztosít a bírónak a kártérítés becsléssel való kiszabására.⁶⁰ Brox is úgy fogalmaz művében, hogy mivel az ítéletnek meg kell felelnie a *'Billigkeit'* követelményének, ezért az eset összes körülményét figyelembe kell venni az ítélet során.⁶¹

⁵⁵ MARTON GÉZA: *A polgári jogi felelősség*. Budapest: TRIORG Kft, 1993. 122.

⁵⁶ LÁBADY i. m. 17.

⁵⁷ A bíróság egy ítéletében kimondta, hogy vétkes magatartás hiányában is megítéli a fájdalomdíjat, ha a méltányosság azt követeli (BGH, VI ZR 303/93, Oldenburg) Ez esetben a bíróság 10 000 DM-t ítél meg a károsultnak egy közlekedési baleset miatt elszenvedett fájdalmai miatt. BROX i. m. 374.

⁵⁸ ADY i. m. 84.

⁵⁹ ADY i. m. 85.

⁶⁰ ADY i. m. 85.

⁶¹ BROX i. m. 374.

A méltányosság fogalmának tisztázásánál azonban elengedhetetlen megemlítenünk Rümelin nevét, akinek a méltányosságra vonatkozó elméletei az 1921-es évhez köthetők. Rümelin a *'Billigkeit'* kifejezésben egyaránt véli felfedezni az előzékenység befolyását, a kíméletességet, az emberséget vagy a jótékonyt. Szembeállítja a helyes érdekvédelmet a törvény szigorú erejével. Megmutatja hogyan áll szemben an angol jogban az equity és a római jogban az aequitas, mint kiegészítő lehetőség a törvény alkalmazása mellett. Rümelin úgy tartja, hogy a méltányosság kiindulópontja a jogalkalmazó igazságérzete.

A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (BGH) a méltányosság jogintézményét három csoportba sorolja: az egyenlőség, a viszonzás és a humanitás megnyilvánulásaként látja. Ezek alapján egyértelműen látható, hogy a bíróság ítéletei meghozatala során nem csak a kárhoz vezető körülményeket veszi figyelembe, hanem az ítélet felekre történő hatását és a felek egyenrangúként való kezelését is.⁶²

Új áramlatként tarthatjuk számon azonban azt az elméletet, mely szerint a méltányosságot nem lehet egyszerűen szembe helyezni a törvénnyel. Schilcher úgy látja, ezt a dualista felfogást minél előbb kötelességünk megszüntetni.

A méltányosságnak azonban a hazai jogban is óriási a szerepe. Csak a példának kedvéért szeretném megemlíteni, hogy már a századfordulón feltétele volt a nem vagyoni kártérítés megítélésének a károkozó súlyos hibája mellett a méltányosság.⁶³ Olykor úgy ítélték meg a kártérítést, hogy egyértelmű volt a vétlen felelősség, azonban a sértett boldogulásának torzulását mégis figyelembe vették, nyilvánvalóan méltányossági szempontok alapján.

„A személyiséghez fűződő érdekek sérelme önmagában nem becsülhető piaci értéken, ezért sem teljes vagy részleges megtérítéséről, sem megosztásáról nem beszélhetünk, csak méltányos kompenzálásának különböző lehetőségeiről.” – olvashatjuk Boytha György egy cikkében.⁶⁴ Boytha György az új Ptk-val kapcsolatosan fejti ki álláspontját az idézett cikkben, melyben többek között utal a méltányosság fontosságára a jogbiztonság és az alkotmányos jogállamiság keretében. Mivel eleve fogalmi zavart lát a személynek jogsértő módon idézett sérelem pénzbeli ellensúlyozásában, azt mondja, hogy bírói mérlegelés függvénye ennek feloldása.

⁶² ADY i. m. 87.

⁶³ MARTON (1993) i. m. 169.

⁶⁴ BOYTHA GYÖRGY: A személyiségi jogok megsértésének vagyoni szankcionálása. *Polgári Jogi Kodifikáció*, (5. évf.) 2003/1. 3.

III. A fájdalomdíj kiszabásának nemzetközi gyakorlata

1.A fájdalomdíj nemzetközi háttere

1.1 European Centre of Tort and Insurance Law

Míg Európát a jogharmonizációra való törekvés jellemzi, ennek jelentősége az immateriális károk megtérítése során elhanyagolható. Erre válaszul jött létre 1999. februárjában a European Centre of Tort and Insurance Law (ECTIL).

Az ECTIL egy nemzeti, nemzetközi és európai közösségi jogi és összehasonlító jogi kutatóintézet. Székhelye Bécsben található, ahol a kutatás főként a különböző európai nemzeti jogokat érinti. Az ECTIL egyik alcsoportjaként jött létre a European Group on Tort Law is, melyről a későbbiekben lesz szó.

1.2 European Group of Tort Law

A European Group of Tort Law, melyet szintén neveznek „Tilburg Group”-nak is, egy a szerződésen kívüli károkozásra specializálódott európai csoport, melyet 1992-ban alapítottak Bécsben.⁶⁵ A csoport időről-időre találkozik a szerződésen kívül okozott károk aktuális kérdéseinek megvitatására és 2005-ben (a 2005. május 19-20-i konferencia eredményeképpen) meghatározták a jogintézmény alapelveit, a Principles of European Tort Law-t. Az Alapelvek 3. fejezete rendelkezik a nem vagyoni kárról. A tervezet tényállásköröket állapít meg a nem vagyoni kártérítés alkalmazhatóságát illetően, melyek azonban Lábady szerint túlságosan tágak, és voltaképpen a személyiségi jog körülírásai, illetőleg egyes szelvényjogai.⁶⁶

1.3 A Peopil Research Group

A személyeket ért sérelem jogával foglalkozó Páneurópai szervezetet (The Pan European Organisation of Personal Injury Lawyers (PEOPIL)) 1996-ban alapították és célja a személyi sérülések jogával összefüggő európai együttműködés létrehozása európai ügyvédekkel, hangsúlyt helyezve az európai jogrendszerek és ítélkezési gyakorlat elősegítésére, tökéletesítésére.⁶⁷

A Peopil Research Group 2003-ban kiadott egy publikációt Personal Injury Compensation in Europe: Fatal Accidents and Secondary Victims címen.

⁶⁵ <http://civil.udg.edu/tort/> (az EGTL honlapja) [2010.09.01].

⁶⁶ LÁBADY TAMÁS: A deliktális felelősség változásáról és ennek a polgári jogi kodifikációra gyakorolt hatásáról. *JURA*, 8.évf. 2002/1. 76.

⁶⁷ www.peopil.com [2010.09.03].

2. Példák a magyar és német gyakorlatból

2.1 Magyar bírósági ítéletek

A Szegedi Ítéltábla Pf. III. 20. 293/2010/5. számú ítélete

A Szegedi Ítéltábla az elsőfokú bíróság ítéletét annyiban változtatta meg, hogy az alperest terhelő marasztalást 200 000 Ft-ra leszállította.

A tényállás röviden: Felperes két rendbeli lopás büntette és más bűncselekmények elkövetése miatt szabadságelvonásban részesült, a bíróság késedelmes intézkedése miatt azonban 2 hónappal később került szabadlábra, mint kellett volna. A felperes ezért vagyoni és nem vagyoni kárainak megtérítését követelte.

„Erre tekintettel a bíróság a felperes vagyoni kárát, az elmaradt jövedelmét havonta 50 000 Ft-ban határozta meg, és 2 hónapra 100 000 Ft megfizetésére kötelezte az alperest. Az egyéb kárigényre vonatkozóan megállapította, a felperes nem bizonyította, hogy családjával és volt élettársával a kapcsolata az alperes mulasztása miatt romlott meg.”

Az elsőfokú bíróság helyesen hivatkozott arra, hogy a szabadság elvonása önmagában is megalapozza a nem vagyoni kártérítés iránti igényt, nem értékelte azonban kellő súllyal a kárpótlás mértékét befolyásoló tényezőket, így a jogsértés időtartama mellett azt a körülményt, hogy a felperes évek óta szinte folyamatosan tölti szabadságvesztés büntetéseit, amely nem az alperes jogellenes magatartásának következménye.

A Pécsi Ítéltábla Pf. II. 20. 117/2010/5. számú ítélete

A tényállás röviden: Felperes egy jeges járda okozta elcsúszásos baleset következtében eltörte a sípcsontját és a szárcapocscsontját. A közterület rendbetartásáról gondoskodni köteles alperestől ennek következtében 5 000 000 Ft nem vagyoni és 281 113 Ft vagyoni kártérítést követelt.

A felperes 2 086 750 forint erejéig lett pernyertes.

A Debreceni Ítéltábla Pf. I. 20. 750/2009/7. számú ítélete

Az ítéltábla az elsőfokú bíróság ítéletének fellebbezett részét részben megváltoztatja és mellőzi a „felperes személyiségének, jellemének része a kettős mérce, s ezt a genetikai kódot nem lehet megváltoztatni” kitételrel kapcsolatban az emberi méltósághoz és a jó hírnévhez fűződő személyiségi jog megsértésének megállapítását.

A tényállás röviden: Felperes X község polgármestere, az alperes az Y párt helyi elnöke a községben. Az alperes honlapján felperesről a következőket állította: „felperes személyiségének, jellemének része a kettős mérce és ezt a genetikai kódot nem lehet megváltoztatni”, továbbá hogy a felperes számára a

hatalom gyakorlása még a saját gyermekénél is fontosabb, családi háttere pedig rendezetlen.

Ezzel az alperes megsértette a felperes emberi méltóság és jó hírnév védelméhez fűződő személyiségi jogait és a felperes keresetében kérte, hogy az alperes elégtétel adásaként az ítélet marasztalást tartalmazó részét a jogerőre emelkedést követően megjelenő honlapjának első oldalán helyezze el és a megállapított jogsértésért fejezze ki a sajnálkozását.

A jogsértés megállapítása miatt az elsőfokú bíróság alaposnak találta az alperessel szemben az objektív szankció, az elégtételadásra kötelezés iránti kereseti kérelmet.

2.2. Német bírósági ítéletek:

*A BGH 1993. november 9-i ítélete*⁶⁸

Hasonlóan a magyar gyakorlatból merítettekhez, a tényállás ebben az esetben is a személyiségi jog megsértése volt. A bíróság 25 000 DM-kát ítélt meg a károsultnak, amiért más hibájából megsemmisítésre kerültek a spermái, melyeket későbbi esetleges nemzőképtelensége esetére hagyott lefagyasztani. A bíróság a viselendő teher súlyára tekintettel, mely a jövőben születendő gyermek ellehetetlenülésében állt, állapította meg a fájdalomdíj összegét.

*A Bayerische Oberlandesgericht 1996. január 4-i ítélete*⁶⁹

A tényállás szerint egy lakóépületben megkárosodott egy lépcsőfok, melynek kijavítására a közös képviselő lett volna köteles. Kötelezettségének elmulasztása folytán az egyik lakó csonttörést szenvedett, így a bíróság a magyar ítélethez hasonlóan, nem vagyoni kár megtérítésére kötelezte a károkozót. A kiegyenlítési funkcióra helyezve a hangsúlyt, a bíróság a károsulti közrehatás miatt, 1000 DM-t ítélt meg a károsultnak.

*A Landesgericht Bonn 1994. november 3-i ítélete*⁷⁰

A bonni tartományi bíróság 15 000 DM fájdalomdíjat ítélt meg annak a károsultnak a javára, akit 4 hónapon keresztül jogtalanul tartottak fogva előzetesben. A sérelem a személyiségi jogait érintette, hiszen korlátozták személyi szabadságát. A fájdalomdíj ez esetben két funkciót tölt be: egyrészt ki kell egyenlítenie az elszenvedett sérelmet, másrészt jóvá kell azt tennie. A fájdalomdíj mértékét a sérelem károsultra gyakorolt hatása határozta meg.

⁶⁸ VI ZR 62/93.

⁶⁹ 2Z BR 120/95.

⁷⁰ 15 O 169/94.

*Az Oberlandesgericht Frankfurt am Main 2007. augusztus 21-i ítélete*⁷¹

A tényállás szerint egy muszlim fiút apja a muszlim eljárások rendje szerint hagyott Németországban körülmetélni, a fiú 12 éves korában, az anya beleegyezése nélkül. A felügyeleti jog egyedül az anyát illette meg, mivel a szülők elváltak.

A felperes (a fiú) 10 000 Euró összegű fájdalomdíjat követelt apjától személyiségi jogainak megsértése és a jogtalan testi beavatkozás miatt. A fájdalomdíj kiszabása során a bíróság azt vette alapul, hogy a körülmetélés milyen hatással volt a fiúra (hiszen egészségügyi kára ezáltal nem keletkezett).

A bíróság megítélte a károsultnak a fájdalomdíj teljes összegét.

*Az Oberlandesgericht Frankfurt am Main 2007. október 2-i ítélete*⁷²

A Szegedi Ítéltábla Pf. III. 20. 293/2010/5. számú ítéletéhez hasonlóan ebben az esetben is egy a tárgyalás során elkövetett hibáról van szó (jelen esetben a szakértői vélemény volt hibás), melynek következtében az elítéltet tovább tartották fogva a börtönben, mint ahogyan azt kellett volna.

A károsult 311.259,21 Euró összegű fájdalomdíjat követelt az eset miatt. A bíróság a keresetet részben tartotta jogosnak és 58 000 Eurót ítélt meg a károsultnak. Ez ellen mindkét fél fellebbezett.

Másodfokon 150 000 Eurót kapott a károsult az 1973 jogtalanul börtönben töltött nap után.

*Az Oberlandesgericht Frankfurt am Main 2008. április 17-i ítélete*⁷³

Ebben az esetben munkavégzés közben bekövetkezett baleset miatt indított keresetet a felperes fájdalomdíj iránt.

A tényállás szerint a károsult éppen a liftet javította, amikor egy műszer leesett és a lába beszorult, melynek következtében 70%-ig keresőképtelenné vált. A bíróság azonban megállapította, hogy a károsult is közrehatott a káresemény bekövetkeztében, hiszen nem a szakmájának megfelelő gondossággal járt el a javítás során. Ennek értelmében a bíróság 1/3 2/3 arányban a károsult terhére ítélte meg a károkozó eseményhez való hozzájárulás mértékét és a károsultnak 15 000 Euró fájdalomdíjat és 9000 Euró kártérítési összeget ítélt meg azzal, hogy az alperesnek meg kell térítenie a kár 1/3-át.

⁷¹ Aktaszám: 4 W 12/07.

⁷² Aktaszám: 19 U 8/2007.

⁷³ Aktaszám: 17 U 270/05.

IV. Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója, tervezete

1. Az új Polgári Törvénykönyv előkészítéséről

2:92. § (Kártérítési felelősség)

Aki személyhez fűződő jogának megsértéséből eredően kárt szenved, a károkozásért való felelősségi jogviszonyára egyébként irányadó szabályok szerint követelheti kárainak megtérítését.⁷⁴

Az új Ptk. által bevezetni kívánt sérelemdíj intézménye a nem vagyoni kártérítés fogalma helyébe lépne. A sérelemdíj a személyhez fűződő jogok megsértésének szubjektív, felróhatósághoz kötött szankcióját rendeltetett betölteni, a törvény ezért is utal a kártérítési felelősség szabályainak alkalmazására. Ugyanakkor a sérelemdíjra való jogosultság megállapításához elegendő a jogsértés megtörténtének bizonyított volta, a jogsértés súlyosságát, körülményeit a sérelemdíj mértékének meghatározása a bíróság mérlegelési jogköréhez tartozik, a személyhez fűződő jogok megsértésével okozott hátrány pedig esetlegesen kártérítési igény érvényesítését alapozhatja meg.⁷⁵

A jelenlegi Ptk. nem szabályozza a sérelemdíj intézményét. Az új normaszöveg szerint a sértett sérelem iránti igényét másra ruházhatja át, a jelenleg hatályos Ptk. lévén, hogy nem ismeri a jogintézményt, részletszabályokat sem állapít meg.

Az új Ptk. tervezet 2:91. §-ának (5) bekezdése biztosítja, hogy a sérelemdíjra vonatkozó előírásokat az egyes szellemi alkotásokkal, szellemi teljesítményekkel összefüggésben megvalósult személyhez fűződő jogsértések esetén is alkalmazni lehessen. A nem vagyoni kárigény érvényesítésére a szellemi alkotásokkal összefüggő jogsértés esetén a jelenlegi Ptk. szabályai szerint is van lehetőség.

2. Az új Polgári Törvénykönyv Koncepciója

Mind a Tervezet, mind Vékás javaslata a sérelemdíj kifejezést használja, melynél már most megjegyezhető, hogy homlokegyenest ellentmond Petrik Ferenc elgondolásainak. Mindkét szövegben utalást találunk a törvényszövegben való helyére – azaz a személyiségi jogokhoz történő kapcsolásra, azzal való szoros viszonyára.

Mindkét elgondolás az elégtételi funkciót helyezi előtérbe és mindkét javaslat megegyezik a sérelemdíj kiszabása során figyelembe veendő körülményeket tekintve, melyek a jogsértés súlya, a felróhatóság mértéke és a jogsértésnek a sér-

⁷⁴ Magyar Közlöny: 2009. évi CXX. törvény a Polgári Törvénykönyvről, 2009. évi 165. szám, 42007.

⁷⁵ www.ujptk.hu [2010.09.19].

tette gyakorolt hatása. Elkerülendő a kazuisztikus szabályozást, úgy kell meghatározni a tényállást, hogy az a bírói mérlegelés során valamilyen korlátokat találjon, ez pedig ennek a felvetésnek megfelel. A bírói mérlegelés fontosságát is mindkét javaslat kiemeli, mely szintén elengedhetetlen a szabályozás során.

A valódi eltérés a két szövegtervezet között azonban a részletekben van. A kártérítés személyes jellege problémákat vet fel a bírói gyakorlat során, azaz az igény örökölhetősége során. Vékás a következő bírósági határozatra hivatkozva javasolja az örökölhetőség bevezetését: *„Nincs akadálya annak, hogy a jogelőd által nem vagyoni kártérítés megfizetése iránt indított perben a hozzátartozó jogutódként belépjen, és ő követelje a jogelődöt haláláig megillető nem vagyoni kártérítés összegét.”*⁷⁶ Ezt a tervezet a (4) bekezdésben található *„A sérelemdíj iránti igény nem ruházható át és nem örökölhető.”* javaslattal egyértelműen kizárja.

Amit ehhez képest a Vékás féle javaslat kiemel, az a járadék kérdése: *„Sérelemdíj járadék formájában nem ítéltető meg.”*

A már említett publikáció szerint Vékás professzor úr indokoltnak tartja, hogy a Kódex ne állapítson meg konkrét tényállásszerűségeket az egyes jogsértések tekintetében. A hátrányt kell valamelyest körülhatárolni, mely a különböző jogrendszerekben általában valamilyen helyettesíthetetlen dolog és annak értéke csak becsléssel állapítható meg pontosan. A törvényhozó orientálhatja a gyakorlatot a hátrány felsorolásával, ennél többet azonban aligha mondhat.

A tervezet ehhez képest a sérelemdíjat szubjektív szankcióként kívánná bevezetni, melynek nem feltétele annak bizonyítása, hogy a jogsértés valamilyen hátrányt okozott.⁷⁷

Létezik azonban egy harmadik változata a sérelemdíj szabályozásának, melyet a Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez című mű tartalmaz. Ez a szabálytervezet is a sérelemdíj kifejezéssel operál, bevezetve ezzel a személyiségi jogok megsértésének közvetett kompenzációját, illetve a pénzbeli elégtételt jelentő magánjogi büntetést.⁷⁸ A sérelemdíj kifejezés mellett tette le voksát Boytha György is, amennyiben azt hangsúlyozta, hogy *„a nem vagyoni kártérítést nem lehet kártérítésként kezelni”*.⁷⁹

A Legfelsőbb Bíróság Pfv. IV. 20 895/ 2000 számú határozata szerint a ma hatályos szabályok szerint a *„károsult nem vagyoni kárpótlásra akkor tarthat igényt, ha bizonyítja, hogy a jogellenes magatartással (az objektív szankciókkal el nem hárítható) hátrány érte, amelynek csökkentéséhez vagy kiküszöbölésé-*

⁷⁶ LB. Pfv. IV. 20755/1996 B.H. 1997/9. sz. 436.

⁷⁷ NAGY CSILLA: Személyhez fűződő jogok az új Polgári Törvénykönyvben – Újdonságok az új Kódexben, 4. rész [2010.03.29.] *Jogi Fórum*, (www.jogiforum.hu/hirek/22791#ixzz0zUERKuX1), [2010.09.19].

⁷⁸ VÉKÁS LAJOS: *Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest: Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomsgazdálkodó Kft, 2008. 174.

⁷⁹ BOYTHA i. m. 5.

hez indokolt és szükséges nem vagyoni kárpótlás megítélése”. Az ez alapján kialakult bírói gyakorlattal, és a nem vagyoni kártérítés fogalmi rendszerével szemben, Vékás és az új Polgári Törvénykönyv tervezetével megbízott bizottság igyekezett kiküszöbölni a hiányosságokat, megszüntetve a joghézagokat, konkretizálva a fogalmakat. Vékás azt írja, hogy a ma hatályos jog ezzel szemben figyelmen kívül hagyja, hogy a személy társadalmi komfortérzete, életminősége, külső megítélése oly módon is szenvedhet hátrányos változást, hogy a sértett azt kizárólag belső traumaként, mentális, lelki behatásként éli meg, mellélkelhető költség vagy vagyoni kártól mentesen.⁸⁰ Boytha úgy fogalmaz, hogy a méltányos mérlegelésnek mind a jogsértő, mind a sértett személyi körülményeire figyelemmel kell lennie, illetve a köz- és magánéleti helyzetükre, életvitelükre, foglalkozásukra, és az elszenvedés súlyára.⁸¹

Visszakanyarodva az eddig megvizsgált két javaslatához, és azok vizsgálati szempontjaihoz, elmondhatjuk, hogy ez a javaslat is elhatárolja a sérelemdíj intézményét a kártérítés szabályaitól és a személyekhez fűződő jogsértések vagyoni szankciójaként tünteti azt fel a szabályozás során. „A Ptk rendszerében meg kell szüntetni a személyiségi jogok megsértéséért kiszabható, büntető indíttatású közérdekű bírságot.”⁸² Ezt Vékás a szakértői javaslatban azzal magyarázza, hogy a „sérelemdíj intézmények bevezetésével betetőzi azt a közel évszázados fejlődési folyamatot, melynek során a személyiségi jogok magánjogi védelme fokozatosan kivált a tulajdonost megillető dologi jogi ortalom burkából, s immár adekvát szankciót kapva, emancipációja befejeződött”.⁸³

Nóvumként fogalmazódik meg, hogy a sérelemdíj megfizetésére való kötelezésnek a továbbiakban nem feltétele a sértett hátrányának bizonyítottsága, hiszen már a jogsértés ténye válik szankcionálhatóvá, esetenként bizonyított hátrány nélkül is. Egy olyan vélelmet állít fel a javaslat szövege, miszerint a jogsértés szükségszerűen együtt jár egyfajta hátránnyal, melyet meg kell téríteni. A térítés pedig közvetlen és általános anyagi szankciója a jogsértésnek, mértéke pedig bírói mérlegelésen alapszik.

A sérelemdíj Vékás nyomán kettős természetű jogkövetkezmény: egyrészt a jogsértéssel okozott, vagyoni mértékben nem mérhető jogsérelmet kívánja helyreállítani vagyoni eszközökkel, másrészt magánjogi büntetésként funkcionál, mikor hasonló jogsértéseket igyekszik megelőzni.

Egy másik vizsgálati szempontként említettem a fentiekben, melyet Vékás Professzor úr már az előzőekben leírt javaslatában is kifejtett, mégpedig, hogy a

⁸⁰ VÉKÁS (2008) i. m. 174.

⁸¹ BOYTHA i. m. 5.

⁸² BOYTHA i. m. 5.

⁸³ VÉKÁS (2008) i. m. 174.

sérelemdíj csak egyszer legyen megállapítható, járadék formájában ne lehessen igényelni.

Egy másik lényeges eleme a javaslatnak, hogy „a sérelemdíj megfizetésére való kötelezés feltételeire – így különösen a kötelezett személy meghatározására és a kimentés módjára – a kártérítési felelősség szabályait kell alkalmazni.” Ezt a szabályt azért tartja indokoltnak Vékás, mert ugyan általában nem nehéz megítélni a kötelezett személyét, hiszen a gyakorlatban nagyon gyakran egybeesik a károkozó személyével, mégis vannak olyan esetek, melyeknél a kivétel érvényesül, és nem tudják egyértelműen meghatározni a kötelezett személyt, pl. üzemi baleset esetén. Hogy a kimentés módjára vonatkozik-e a fentebbi szabály, az attól függ, hogy a személyhez fűződő jogot szerződésen kívül, vagy szerződésszegéssel sértették-e meg.⁸⁴ Gyakoribb ugyan a szerződésen kívül jogsértés, mégis előfordulnak esetek, mint pl. utazási vagy személyfuvarozási szerződések esetén, hogy az szerződésszegéssel valósul meg.

A másik két javaslathoz hasonlóan ez a javaslat is kiemeli a bírói mérlegelés fontosságát, meghatározva ennek főbb kereteit, így a sértett személyi körülményeit, köz- és magánéleti helyzetét, foglalkozását, és a sérelem hatásait.

A javaslat a járandóság kizárása mellett utal arra is, hogy a sérelemdíjat csak személyesen lehet igényelni, így az nem örökölhető, másra nem ruházható át. Hasonlóképpen fogalmaz Boytha is, amennyiben elutasítja az átruházhatóságot még halál esetén is.⁸⁵ A jogosult örököse a sérelemdíj megfizetését az elhunyt jogán csak akkor követelheti, ha a sértett még életében követelte igényét, azt keresettel érvényesítette és azt a jogsértő elismerte.⁸⁶ Így a jogsértő utódjától is követelhetővé válik az igény, melynek során az örökösöknek az örökhagyó tartozásaiért való felelősség szabályai szerint kell helytállniuk, vagyis az hagyatéki teherként száll át. Kamatot kell ugyanakkor felszámolni, ha a jogsértés után történik a sérelemdíj megfizetése.

Az Mtj. 1114.§ (2) bekezdése is hasonlóképpen fogalmazott, amennyiben Marton Géza a következőképpen ír róla: az elégtétel át nem ruházható és nem volt örökölhető mindaddig, amíg a jogosult a keresetet meg nem indította vagy a kötelezett az elégtételre való jogot el nem ismerte.⁸⁷

⁸⁴ VÉKÁS (2008) i. m. 175.

⁸⁵ BOYTHA i. m. 5.

⁸⁶ VÉKÁS (2008) i. m. 175.

⁸⁷ MARTON (1993) i. m. 170.

V. De lege feranda

Szükségszerű a jelenlegi nem vagyoni kártérítés újraszabályozása, továbbá elengedhetetlen annak a Kódexben történő megfelelő elhelyezése és szükségszerű a részletszabályainak kimunkálása. Mindezek annak ellenére szükségszerűek, hogy a bírói gyakorlat a „fikciószerű” nem vagyoni kártérítés terminológiájával megfelelően tud működni, hiszen mind a nemzetközi viszonyok, mind a hazai szabályozás története megkívánják az intézmény kellő részletességgel történő szabályozását.

Ha a Vékás félé Szakértői Bizottság javaslatát és annak indoklását vesszük alapul a jövőben megvalósuló szabályozás keretétől, akkor a következőket mondhatjuk el:

A szabályozással alapvetően egyetértek, hiszen részletesen foglalkozik a sérelemdíj intézményével és igyekszik tartalmilag megújítva azt, a személyhez fűződő jogok megsértésének szankciói körében elhelyezni. E javaslat a személyhez fűződő jogok önálló magánjogi kategóriaként történő kezelésének elvi követelményének megfelel. Ezzel egyúttal megkísérli kivonni a nem vagyoni kártérítést a kárfelelősség joganyaga alól, mely, mint láthattuk, a nyugati jogrendszerekben bevett szabályozási módszer.

A javaslat ezek mellett meghagyja a bírói mérlegelés jogkörét, a becslési szabadságot, melyet a jelenlegi szabályozás miatt meg is kell tartani, hiszen e nélkül olyan útra kényszerítenénk a joggyakorlatot, mely nem képes fenntartani a jogbiztonságot.

Az új Polgári Törvénykönyv tervezete az elégtétel adása mellett foglal állást, mellyel szemben mindenképpen fel kell tüntetnünk a III. fejezetben említett funkciók fontosságát. Nem lehet az immateriális kárt egyedül az elégtételi funkció alapján megítélni.

Láthattuk, hogyan igyekszik megannyi elmélet alátámasztani az igazát az immateriális kár megtérítését, és azt is láthattuk, hogy több elméletből szükséges merítenünk az „igazság” megtalálásához, márpedig annak megtalálása a sérelemdíj meghatározása során elengedhetetlen. Ezért a sérelemdíj bevezetésének indoklásánál hiányosnak tartom a funkciók tárgyalását.

Fontos, hogy a jogterület szabályozása során ne állapítsunk meg túl tág tényállásköröket és ne szabályozzuk túl az intézményt, e követelményeknek a javaslat eleget tesz.

VI. Összegzés

Ahogy láthattuk a téma valóban aktuális, nemzeti és nemzetközi viszonylatban egyaránt. Az immateriális kár megtérítése már az ókorban is létező intézmény volt, melynek fejlődését a dolgozat során figyelemmel kísérhettük és láthattuk, ahogyan a történelem, úgy ez az intézmény is átélte sötét és kevésbé sötét korszakokat. A legfontosabb azonban annak a felismerése, hogy az intézmény szabályozásra szorul, melynek kereteit már a történeti fejlődéséből kell leszűrünk. A történeti fejlődés szitáján feltétlenül át kell engednünk a bírói mérlegelés, a bírói becslés terepét és a túlszabályozástól való tartózkodást, ugyanakkor elengedhetetlen a jelenleginél való részletesebb szabályozás.

Mielőtt azonban bármilyen részletességgel igyekeznénk szabályozni az adott területet, el kell döntenünk, milyen funkciót kívánunk biztosítani az intézménynek, az milyen mértékben legyen hivatott behatárolni a bíró mérlegelési jogkörét, becslési szabadságát.

Az új Polgári Törvénykönyv tervezete az elégtétel adása mellett foglal állást, mellyel szemben mindenképpen fel kell tüntetnünk a III. fejezetben említett funkciók fontosságát. Nem lehet az immateriális kárt egyedül az elégtételi funkció alapján megítélni.

Láthattuk, hogyan igyekszik megannyi elmélet alátámasztani az igazát az immateriális kár megtérítésére, és azt is láthattuk, hogy több elméletből szükséges merítenünk az „igazság” megtalálásához, márpedig annak megtalálása a nem vagyoni kár meghatározása során mérőföldekkel bonyolultabb, mint akár másik jogintézmény meghatározása során, hiszen olykor magunk sem tudjuk behatárolni annak kereteit.

Miután eldöntöttük, milyen funkcióval kívánjuk felruházni az adott intézményt, meg kell szabnunk annak kereteit. Ennek meghatározásánál segítségünkre lehet annak a korábbi felismerése, hogy ne állapítsunk meg túl tág tényállásköröket és ne szabályozzuk túl az intézményt.

Így tehát szükségszerű a jelenlegi nem vagyoni kártérítés újraszabályozása, szükségszerű annak a Kódexben történő megfelelő elhelyezése és szükségszerű részletszabályainak kimunkálása. Mindezek annak ellenére szükségszerűek, hogy a bírói gyakorlat a „fikciószerű” nem vagyoni kártérítés terminológiájával megfelelően tud működni, hiszen mind a nemzetközi viszonyok, mind a hazai szabályozás története megkívánják az intézmény kellő részletességgel történő szabályozását.